

OILAVIY ZO‘RAVONLIKNING FARZAND TARBIYASIGA PSIXOLOGIK TA‘SIRI: OQIBATLARI VA YECHIMLARI

Tillaboyeva Umida Teshaboyevna

Toshkent viloyati Parkent tumani 26-sonli maktabning psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada oilaviy zo‘ravonlikning farzand tarbiyasiga ko‘rsatadigan psixologik ta‘siri, uning bola shaxsining rivojlanishiga salbiy oqibatlari hamda bunday holatlarning oldini olish va bartaraf etish yo‘llari yoritiladi. Oila muhitidagi ziddiyatlar, salbiy muloqot va tajovuzkor munosabatlarning bolalarning ruhiy holati, xulq-atvori va kelajak hayotiga ta‘siri ilmiy-psixologik jihatdan tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: oilaviy zo‘ravonlik, bola psixologiyasi, tarbiya, emotsional holat, oila muhiti, ijtimoiylashuv, psixologik yordam, profilaktika, ota-ona mas‘uliyati.

KIRISH

Oilaviy zo‘ravonlik jamiyatdagi murakkab ijtimoiy-psixologik muammolardan biri bo‘lib, u nafaqat oila a‘zolari o‘rtasidagi munosabatlarga, balki farzandlarning ruhiy rivojlanishi va tarbiyasiga ham sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi. Bola uchun oila — bu mehr, xavfsizlik va ishonch manbai bo‘lishi kerak. Agar oila muhitida doimiy ziddiyat, qo‘pollik yoki tajovuzkorlik hukm sursa, bu holat bola ruhiyatida salbiy iz qoldiradi.

Bunday muhitda ulg‘ayayotgan bolalarda qo‘rquv, xavotir, o‘ziga ishonchsizlik, muloqotda qiyinchilik va ijtimoiy moslashuv muammolari kuzatilishi mumkin. Ular ko‘pincha o‘z his-tuyg‘ularini erkin ifoda eta olmaydi, atrofdagilarga ishonch bilan yondasha olmaydi. Bu esa ularning o‘qish faoliyatiga, tengdoshlari bilan munosabatlariga va kelajakdagi hayotiy qarorlariga ta‘sir ko‘rsatadi.

Oiladagi salbiy munosabatlar bolalarda xulq-atvor o‘zgarishlarini ham keltirib chiqaradi. Ayrim bolalarda tajanglik, jahldorlik yoki ijtimoiy chekinish holatlari yuzaga keladi. Boshqalarda esa o‘z fikrini bildirishdan qo‘rquv, tortinchoqlik va passivlik shakllanishi mumkin. Bu holatlar bola shaxsining to‘laqonli rivojlanishiga to‘sqinlik qiladi.

Oilaviy muhitning beqarorligi bolaning o‘ziga bo‘lgan bahosiga ham ta‘sir qiladi. Mehr va e‘tibor yetishmasligi natijasida bola o‘zini qadrsiz his qilishi mumkin. Bu esa kelajakda mustaqil qaror qabul qilish, mas‘uliyatni his qilish va sog‘lom munosabatlar qurishda qiyinchiliklar tug‘diradi.

Bunday muammolarning oldini olishda ota-onalarning psixologik savodxonligini oshirish muhim ahamiyatga ega. Oila a‘zolari o‘rtasida hurmatga asoslangan muloqotni yo‘lga qo‘yish, nizolarni tinch yo‘l bilan hal qilish, bolalarga nisbatan mehr va e‘tiborni kuchaytirish orqali sog‘lom oilaviy muhit yaratish mumkin.

Maktab va psixologik xizmatlar ham bu jarayonda muhim rol o'ynaydi. Bolalarning ruhiy holatini kuzatish, ularga psixologik yordam ko'rsatish, ota-onalar bilan hamkorlikda ishlash orqali muammolarni erta aniqlash va bartaraf etish mumkin. Tarbiyaviy tadbirlar, suhbatlar va psixologik mashg'ulotlar bolalarning ijtimoiy moslashuvini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Jamiyat darajasida ham oilani qo'llab-quvvatlash, sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish, ma'naviy qadriyatlarni mustahkamlash muhimdir. Oila — jamiyatning asosi bo'lgani uchun undagi sog'lom muhit kelajak avlodning barkamol bo'lib voyaga yetishida hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Oilaviy zo'ravonlik farzand tarbiyasiga chuqur psixologik ta'sir ko'rsatadi va uning oqibatlari bola shaxsining rivojlanishida namoyon bo'ladi. Bunday holatlarning oldini olish uchun oila, maktab va jamiyat hamkorlikda ishlashi, bolaga mehr, e'tibor va psixologik qo'llab-quvvatlash berilishi zarur. Shundagina sog'lom, ijtimoiy faol va ruhiy barqaror avlodni tarbiyalash mumkin.

Ota-onalar farzandlari tarbiyasi ko'zgusidir, ota-onalar va bolalar bir-biriga tarbiya berishadi. Oilaviy tarbiya ota-onalar uchun avvalo, o'zini-o'zi tarbiyalash demakdir. Agar odamlar bolalaringiz haqida yomon gapirishsa, bu ularning sizni yomonlashiyotganidir. O'rnak ko'rsatish do'q-po'psadan kuchliroq ta'sir etadi. Farzandingizni u bilan gaplashiyotgan biror narsa o'rgatib yotgan yoki unga biror ish buyurayotganingizda gina tarbiyalayabman dep o'ylamang, siz uni hoyotingizni har soniyasida tarbiyalab borasiz.

Ayniqsa bolani tarbiyalayman dep zo'ravonlik ko'rsatish bola ruhiyatiga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Zo'ravonlik - bu jarohatlash, suiste'mol qilish, zarar yetkazish yoki yo'q qilish uchun jismoniy kuch ishlatish hisoblanadi.

Oilada bolalar quyidagicha zo'ravonlik turlariga uchrashi mumkin:

Jismoniy zo'ravonlik — bolalarga turli darajadagi tan jarohatlarini yetkazish, ularni xavf ostida qoldirish, hayoti va sog'lig'i uchun xavfli ahvolda bo'lgan bolalarga yordam ko'rsatmaslik.

Jinsiy zo'ravonlik — bolaga nisbatan shahvoniy xususiyatga ega bo'lgan harakatlar qilish orqali uning jinsiy daxlsizligiga tajovuz qilish.

Ruhiy zo'ravonlik — bolalarni haqoratlash, ularga tuhmat qilish, tahdid qilish, ularning sha'ni va qadr-qimmatini kamsitish, ularni tahqirlash, shuningdek, bolalarning asosiy ehtiyojlarini cheklashga qaratilgan boshqa harakatlarda ifodalangan zo'ravonlik shakli, shu jumladan zo'ravonlikdan jabrlanuvchida o'z xavfsizligidan xavotir uyg'otadigan, o'zini himoya qila olmasligiga olib keladigan yoki ruhiy salomatligiga zarar yetkazadigan harakatlar (harakatsizlik).

G'amxo'rlik ko'rsatmaslik — zarur imkoniyatlarga, bilim va ko'nikmalarga, shu jumladan, buning uchun tegishli xizmatlardan (davlat, tibbiy, ta'lim, ijtimoiy

va boshqa xizmatlardan) foydalanish imkoniyatiga ega bo'lgan ota-ona (ular o'rnini bosuvchi yoki bolaga qarab turgan shaxslar) tomonidan bolaning sog'lig'i, jismoniy, aqliy va axloqiy rivojlanishining buzilishiga olib kelinishi.

Bolaning asosiy ehtiyojlari — bolaning to'laqonli rivojlanishi, jismoniy va ruhiy salomatligi uchun oziq-ovqat, uy-joy va boshqa zarur sharoitlar bilan ta'minlash, xavfsizlik, ta'lim olish, ijtimoiy aloqalarni o'rnatish, hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirish va imkoniyatlarni ro'yobga chiqarish uchun shart-sharoitlar yaratish.

Bolalarga zo'ravonlik ko'rsatish oqibatlarini:

Zo'ravonlikni amalga oshiruvchi ota-onalar har bir bolaga kerak bo'lgan ishonchni so'zsiz buzadilar-bolani uni ardoqlashlariga ishonitirishga urinadi. Ularning jazolashlari quyidagi yolg'onlari o'z ichiga oladi: go'yoki ular tarbiyaviy jarayonlarni hal qilishadi va aslida shunday qilib ota-onalar o'z g'azablarini boladan olishadi. Aksariyat hollarda kattalar bolalarini o'zlari bolaliklarida kaltaklanganliklari uchun urishadi. Jismoniy jazolar bolani mutloq tarbiyaga zid dalillarni qabul qilishga o'rgatadi: "men seni o'z manfaating uchun uraman", bolaning miyasi bu ma'lumotni saqlab qoladi. Ular g'azab va qasos olish istagini keltirib chiqaradi, bu istak ongda saqlanadi va faqat keyinroq o'zini nomoyon qiladi. Ular o'z g'azab-uqubatlariga va boshqalarga nisbatan rahim-shafxatli bo'lishga moyillikni yoq qiladi, shu bilan bolaning o'zini va dunyoni bilish qobiliyati cheklanadi.

Bola bulardan qanday soboq oladi: Bola o'zini hurmatga loyiq emas dep his qiladi, yaxshi narsalarni jazo orqali o'rganish mumkin dep hisoblaydi (bu odatda bolaga o'z navbatida boshqalarni jazolash istagini o'rgatadi), azob-uqubatlarni yurakka olib bormaslik va ularni e'tiborsiz qoldirish kerak (bu immunitet tizimi uchun xavfli), zo'rovonlik bu-sevgining nomoyon bo'lishi (ko'plab notog'ri tushunchalar shu asosda shakllanadi), tuyg'ularni rad etish-bu normal, sog'lom hodisa dep tushinishadi, kattalardan himoyalaniishning imkoni yoq kabi notog'ri tushunchalar shakllanishiga sabab bo'ladi.

Zo'rovonlikka uchragan bolalar atrofdagilarga nisbatan zaif va himoyasizlarni masxara qilish, o'qituvchilarga yomon munosabatta bo'lish sinfdoshlari bilan yuzaga keladigan muntazam tortishuvlar kabi salbiy munosabatta bo'ladi. Zo'rovonlikka uchragan va g'azab tuyg'ularini qayta boshidan keshirish imkoniyatini beradigan teleshoular va video o'yinlarni tez-tez tomosha qiladi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki bolalarga nisbatan zo'rovonlik ularning tarbiyasiga va ruhiyatiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun ham ota-onalar oilada, farzand tarbiyasida zor'rovonlik holatlarining oldini olishga va zo'rovonlik holatlarining ro'y berishiga yol qoymasliklari talab etiladi. Agar bola sizga zo'ravonlik haqida gapirsa:

- Farzandingizga jiddiy munosabatda bo'ling.
- Tinch bo'lishga harakat qiling.

- Bolaning hayotiga qanchalik tahdid solayotganini aniqlang.
- Farzandingizni so'zlar bilan ishontiring va qo'llab-quvvatlang.
- "Menga aytganingiz yaxshi. Siz to'g'ri ish qildingiz." o "Men senga ishonaman". o "Bu sizning aybingiz emas".

- "Bu vaziyatda siz yolg'iz emassiz; bu boshqa bolalar bilan ham sodir bo'ladi." o "Bu siz bilan sodir bo'lganidan afsusdaman."

- "Men nima bo'lganligi haqida gapirishim kerak ... (advokat, o'qituvchi). Ular sizga bir nechta savol berishni xohlashadi. Ular sizni xavfsiz his qilishga harakat qilishadi. Ba'zi sirlar borki, agar sizga zulm qilingan bo'lsa, ularni saqlab bo'lmaydi."

- 5 Savollarga sabr-toqat bilan javob bering va bolaning tashvishini engillashtiring. O'zingiz bajara olmaydigan va'dalarni berishdan ehtiyot bo'ling.

Agar sizning sinfingizda oilada zo'ravonlikka uchragan bolangiz bo'lsa, quyidagilarni ta'minlash orqali yordam berishingiz mumkin:

1. Sinfda bolaning normal holatini saqlang.
2. Bolaga nimani xohlashini va nimani xohlamasligini hal qilmang. So'rang! Bu bola uchun qulay bo'lgan darajada iliq munosabat ko'rsatishga yordam beradi.
3. Ovozingizda ilqlik va ilqlikning oddiy ifodasini ishlatib.
4. Bola bilan sodir bo'lgan voqea tafsilotlarini boshqa hech kim bilan muhokama qilmang.

Bolaning tajribalari uning atrofidagilar uchun mo'ljallanmagan.

5. Bolaning ishini ijobiy ko'rsatish, uni muhokamalarga jalb qilish va hokazo.

6. Dastlab, bola o'z resurslarini safarbar etgunga qadar nima qilish kerakligini va qanday munosabatda bo'lishini aytishni xohlashi mumkin.

7. Foydali o'qish materiallari va badiiy ijodkorlikni taqdim etish farzandingiz uchun histuyg'ularini ifoda etish imkoniyatidir.

Shunday qilib, zo'ravonlikka qarshi turish va zo'ravonlik tajribasidan keyin oqibatlarini kamaytirish ko'nikmalarini shakllantirish maqsadida maktab psixologlari, o'qituvchilari, huquq-tartibot idoralari xodimlari va ota-onalar tomonidan maqsadli ishlarni tashkil etishlari kerakligini ko'ramiz.

XULOSA

Maqsadli ishlashda bolalarni zo'ravonlikdan asrash uchun va zo'ravonlikka uchragan o'quvchilar bilan korreksion ish olib borish uchun o'quvchining qiziqishi va hohishlarini inobatga olish, siyosiy, ijtimoiy iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, oilada sog'lom muhitni shakllantirish, bolalarni nazoratsiz qoldirmaslik, bolalarga bo'sh vaqt ajaratish, to'liq oilani saqlab qolish, bolalar bilan emotsional yaqinlikni yo'qotmaslik, boladagi eng yaxshi insoniy fazilatlarni ko'ra olishga va bolalarda o'ziga ishonish, o'z

xulqini o'zi yaxshilash motivlarini shakllantirish, bolalarning o'zlaridagi ijobiy xarakter xislatlarini anglashini rag'batlantirish, bolalarni o'z xulq-atvorini o'zi baholashga o'rgatish, bolaga ishonish, olani oldiga qo'yilgan vazifalarni bajarishda erishgan yutuqlarini rag'batlantirish, bolaga fanga, kasbga bo'lgan qiziqishlarini oshirish, bolani bo'sh vaqtlarini to'g'ri tashkil etishlarini nazorat qilishni tashkil etish kerak bo'ladi.

FOYDALANILADIGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ta'lim muassasasida zo'ravonlikning oldini olish. Uslubiy qo'llanma / V. Adescalita, R. Josanu, I. Moldovanu, T. Epoyan tomonidan tahrirlangan - Kishinyov, 2017 .-- 128b.
2. Volkova E.N., Volkova I.V., Isaeva O.M. Bolalarga nisbatan zo'ravonlikning tarqalishini baholash // Ijtimoiy psixologiya va jamiyat. 2016. 7-jild. No 19-34-betlar.
3. Aptikieva L.R., Aptikiev A.X., Bursakova M.S. Zo'ravonlikdan omon qolgan o'smirlar bilan psixologik-pedagogik ishlarni tashkil etish // Orenburg davlat universitetining axborotnomasi No 9 (170), 2014. P.4-9.
4. Malkina-Pykh IG Inqirozli vaziyatlarda psixologik yordam - Moskva: Eksmo nashriyoti, 2005. - 960 p.
5. Ziyo.net